

1.6 Grenzen van de 21e eeuw

LEESWIJZER

1

Van Houtum (H.), Kransch (O.) & Zierhofer (W.) eds., *B/ordering Space*, Aldershot, 2005.

In deze verzamelbundel worden de grenspraktijken in een ogenschijnlijk onbegrensde en geglobaliseerde samenleving bestudeerd. Het eerste deel argumenteert dat grensvorming moet beschouwd worden als een onontkoombaar deel van het globaliseringsproces; het tweede deel gaat over de specifieke grens- en ordeningspraktijken en de daarmee verbonden machtsverhoudingen die voortvloeien uit de strategische opeising van ruimte, plaats en territorium; het derde deel focust op het vaak in het onderzoek vergeten aspect van openheid, doorlaatbaarheid en het vruchtbare hybride van grenzen; het laatste deel bespreekt de paradoxen die in de verschillende 'herbeeldingen' van de grenzen van Europa en Noord-Amerika besloten liggen. Zie in deze bundel o.m. Soja (E.), *Borders unbound. Globalization, Regionalism and Postmetropolitan Transition*, 33-46, en Woodward (K.) & Jones (J.P.) III, *On the Border with Deleuze and Guattari*, 235-248: de auteurs waarschuwen ervoor de grens niet te bestuderen als een stabiel, permanent begreemd object, noch als een ideële constructie van 'de grens als metafoor'.

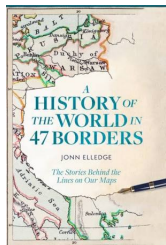
Agier (M.), *La condition cosmopolite. L'anthropologie à l'épreuve du piège identitaire*, Paris, 2013.

Standaardwerk inzake de plaats van de grens(regio) in een globaliserende wereld.

Foucher (M.), *Le retour des frontières*, Paris, 2020.

2

John Elledge, *A history of the world in 47 borders. The stories behind the lines on our maps*, London, 2024.

Het eerste deel (*Histories*, 11-161) geeft de geschiedenis van de (staats)grens aan de hand van een aantal gevallen die een sleutelrol ter zake vervulden. Het tweede deel (*Legacies*, 165-264) bespreekt staatsgrenzen die nu nog de wereld van vandaag beïnvloeden, terwijl in het derde en laatste deel (*Externalities*, 267- 323) de auteur ingaat op enkele specifieke soort grenzen (zee- en luchtruim-grenzen, inclusief in de Ruimte, maar ook bijvoorbeeld tussen tijdzones en in steden).

Bruno Tertrais & Delphine Papin (met kaarten van Xemartin Laborde), *Atlas van de grenzen. Over muren, conflicten en onzichtbare scheidingen*, Tielt, 2023.

Vertaling van: Bruno Tertrais, Delphine Papin (met kaarten van Xemartin Laborde), *Atlas des frontières. Murs, conflits, migrations*, Paris, 2016 (2021).

Leeswijzer

Heel bevattelijk en grafisch mooi op kaart gebracht overzicht van (actuele) grenzen (vnl. tussen staten) in de wereld. Het boek telt vijf delen, beginnende met (I *Geërfde grenzen*) diverse historische insteken (incl. info over de grenzen van Europa en intra-Europese culturele en andere scheidslijnen), gevolgd delen over resp. zeegrenzen, incl. het Noordpoolgebied en riviergrenzen (deel II) en grensmuren en migratie (deel III), een deel (IV) over “*Speciale grenzen*” (w.o. de ‘ingewikkeldste’ grens, de datumgrens, Antarctica) en één (V) over betwiste grenzen, inclusief de Russische aanspraak op (delen van) Oekraïne; het boek wordt o.m. besloten met een prognose (“*De mooie toekomst van grenzen*”).

Mau (S.), *Sortiermaschinen. Die Neuerfindung der Grenzen im 21. Jahrhundert*, München, 2021.

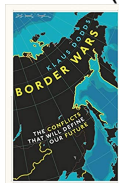
Over grenzen als vectoren-bundels die ‘sorteren’ tussen ‘gewenste’ en ‘ongewenste’ mensen. *Terwijl de mobiliteit de afgelopen decennia steeds meer toenam over ogenschijnlijk steeds meer open grenzen, vond er een tegengestelde evolutie plaats die veel minder opvalt: de grenscontrole is immers massief toegenomen, niet alleen door de bouw muren en de militarisering van de grenzen, maar vooral door de installatie van digitale grenzen (de ‘smart borders’), die zelfs los van het territorium kunnen fungeren.*

Billard (H.) & Encel (F.), *Atlas des frontières. Retour des fronts, essor des murs*, Paris, 2021.

Meer dan 100 kaarten (door Paul Gallet) en documenten belichten de politieke, culturele en geopolitieke inzet van de hedendaagse grens. Met ook historische en diachronische insteken.

Dodds (K.), *Border wars. The conflicts that will define our future*, London, 2021.

Analyse van de (volgens de auteur louter nefaste) rol van grenzen, als microcosmos van nationale en internationale geopolitiek, voor conflicten tussen staten, nu en in de toekomst. Hij identificeert meer bepaald drie nieuwe soorten grensconflicten: verschuiving van de ligging (of zelfs verdwijning) veroorzaakt door klimaatverandering, bij grensregio's die in een blijvende impasse zitten en door de toenemende sofisticering van grenzen (in antwoord op de wereldwijde hypermobiliteit) als resultaat van technische innovatie. Hij beschrijft die evolutie in hoofdstukken over hydrologische grenzen, berggrenzen, niemandslanden, niet-erkende grenzen, ‘slimme grenzen’, ruimtegrenzen én ‘virale grenzen’ (zowat de eerste analyse van de gevolgen van pandemieën in het algemeen en Covid-19 in het bijzonder voor grenzen).

Shachar (A.), *The shifting border: legal cartographies of migration and mobility*, Manchester, 2020.

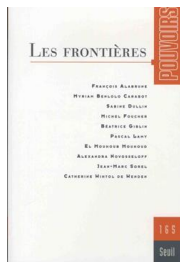
De recente technologische evolutie die de uitoefening van de macht van de staat loskoppelt van vaste geografische markers, creëerde de 'verschuivende grens': dit boek onderzoekt de gevolgen voor de mobiliteit van migranten.

Apart is:

Borders in Globalization-Review (BIG-Review), ©2019.

Open-source tijdschrift voor academisch én kunstzinnig onderzoek naar grenzen in de 21e eeuw. Het brengt niet alleen wetenschappelijke bijdragen maar ook kunstwerken voort. Grenzen worden immers door het tijdschrift (onder leiding van politicoloog Emmanuel Brunet-Jailly) beschouwd als uitgangspunt voor de studie van differentiatie en integratie, met bijzondere aandacht voor de studie van de grenzen van globalisering en de verschuiving van ruimtelijk-territoriale naar functionele, a-territoriale grenzen. Het tijdschrift biedt een platform om die verschillende soorten grenzen te bespreken, ook in hun invloed op mentale grenzen, in cyberspace enz.

Foucher (M.), Frontières: rejet, attachement, obsession, in *Les frontières*. Themanummer van *Pouvoirs*, 2018/2, 165, 5-14.

Withol de Wenden (W.), Frontières, nationalisme et identité politique, in: *Pouvoirs*, 2018/2, 1653, 39-49.

Duez (D.) & Simonneau (D.), Repenser la notion de frontière aujourd'hui. Du droit à la sociologie, in *Droit et Sociologie. Revue Internationale de theorie du droit et de sociologie juridique*, 98, 2018, 37-52.

De auteurs werken aan de Universiteit Saint-Louis in Brussel.

Zajec (O.), *Frontières, des confins d'autrefois aux murs d'aujourd'hui*, Paris, 2017.

Tétart (F.), Cartographie des fractures du monde, *in: Carto*, 35, mai-juin 2016, 76-77.

Dullin (S.) & Forestier-Peyrat (E.), *Les frontières mondialisées*, Paris, 2015.

Douzet (F.) & Giblin (B.) (o.r.v.), *Des frontières indépassables? Des frontières d'état aux frontières urbaines*, Paris, 2013.

Rosière (S.) & Jones (R.), Teichopolitics: reconsidering globalization through the role of walls and fences, in: *Geopolitics*, 17, 2012, 1, 217-234.

<http://dx.doi.org/10.1080/14650045.2011.574653>> [accessed 27-11-2022]

De staatsgrenzen verharderen, in weerwil van de globalisering, door de oprichting van muren en hekken: die pogingen tot grenscontrole noemen de auteurs 'teichopolitics' (het beleid om barrières op te trekken, van het oud-Griekse *teicheo* "met muren versterken"). Analyse van de verschillende types van recent 'verharde grenzen', met voorstel van typologie van hekken/muren en een kaart van de locaties. De auteurs argumenteren dat het bij deze 'teichopolitics' vooral de bedoeling is om de migratie te controleren door de minderheid van begunstigen van globalisering tegen de meerderheid van 'achtergeblevenen'.

Murs et frontières, in : *Hermès. La Revue*, Paris, 2012.

Foucher (M.), Le jeu des frontières. Het spel der grenzen. The border game, in: *Frontières. Grenzen. Borders*. Themanummer van *PassaPorta Magazine*, s.d. (2011), 52-61.

Over de evolutie van de staatsgrenzen sinds 1991.

Diener (A.C.) & Hagen (J.), *Borderlines and Borderlands. Political oddities at the edge of the nation-state*, 2010.

Aan de hand van enkele 'grillige', 'ruwe' grenzen, worden de toekomstige uitdagingen ter zake (globalisering, migratie, nationalisme...) belicht.

Brown (W.), *Walled States, Waning Sovereignty*, New York, 2010.

Behandelt de ogenschijnlijke contradictie dat in een tijd van globalisering en afnemende nationale soevereiniteit, staten steeds meer muren bouwen.

De Senarclens (P.), *Les frontières dans tous leurs états. Les relations internationales au défi de la mondialisation*, Bruxelles, 2009.

Krämer (R.) ed., *Grenzen in den internationalen Beziehungen*, Potsdam, 2009.

O.a. Krämer (R.), *Staatsgrenzen im Wandel - eine theoretisch-historische Reflexion*, 9-24.

Murs et frontières. De la chute du mur de Berlin aux murs du XXIe siècle, in : *Cités. Philosophie Politique Histoire*, Paris, 2007, nr. 31.

Foucher (M.), *L'obsession des frontières*, Paris, 2007.

De auteur stelt vast dat er meer dan ooit grenzen zijn en dat die vaak zelfs 'verhard' worden.

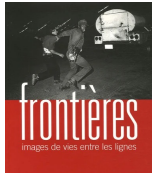
Redondo-Toranzo (D.), Territoire, gouvernance et intelligence territoriale, in: *Bulletin de la Société Géographique de Liège*, 49, 2007, 21-30.

Kahler (M.) ed., *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*, Cambridge, 2006.

Besprekt de gevolgen van globalisering voor de territorialiteit en de grensfuncties, inz. voor grensconflicten en stelt nieuwe benaderingswijzen terzake voor.

Kijk, 2006, 5, 46-50.

Foucher (M.) & Dorion (H.), *Frontières – Images de vies entre les lignes*, Grenoble, 2006.

Aan de hand van foto's genomen door Frédéric Sautereau en Olivier Jobbard, wordt de problematiek rond hedendaagse grenzen vanuit acht verschillende invalshoeken besproken.

Newman (D.), *Boundaries*, in: Agnew (J.), Mitchell (K.) & Toal (G.) (eds.), *A Companion to Political Geography*, Oxford, 2003, 123-137, m.b.130-134; cf. tevens de uitgebreide bibliografie, 135-137.

Appadurai (A.), *Sovereignty without Territoriality. Notes for a Postnational Geography*, in: Low (S.M.) & Lawrence-Zúñiga (D.), *The Anthropology of Space and Place. Locating Culture*, Malden-Oxford-Carlton, 2003, 337-350.

Volgens deze auteur worden door de grote migratiestromen in toenemende mate ruimte, plaats, burgerschap en nationale identiteit van elkaar losgekoppeld. Natuurlijk overleeft nog de idee dat het sociale leven gelokaliseerd is en zelfs gebonden is aan een bepaalde plaats (het territoriaal determinisme van Robert Ardrey). Er zou echter deterritorialisatie op gang gebracht zijn, dat van territorium een cruciaal probleem in de relatie natiestaat maakt: er ontstaat een spanning tussen diasporisch pluralisme en territoriale stabiliteit; het pluralisme tast de aangevoelde eenheid tussen nationale identiteit en territorium aan waarop de natiestaat berust; soevereiniteit en territorialiteit worden meer en meer gescheiden concepten.

Blake (G.H.), *State limits in the early 21st century: observations on form and function*, in: *Geopolitics*, 5, 2000, 1, 1-18.

Pratt (M.) & Brown (J.) (ed.), *Borderlands under Stress*, London, 2000. Met o.m. Newman (D.), *Boundaries, territory and postmodernity: towards shared or separate spaces*, 17-34.

Eskelinen (H.), Liikanen (I.) & Oksa (J.), *Curtains of Iron and Gold: Reconstructing Borders and Scales of Interaction*, Aldershot, 1999.

Anderson (M.), *European Frontiers and the End of the Twentieth Century: an introduction*, in: Anderson (M.) & Bort (E.), *The frontiers of Europe*, London – Washington, 1998, 1-10.

Blake (G.H.), *Globalisation and the paradox of enduring national boundaries*, in: Boon-Thong (L.) & Shamsul Bahrin (T.) eds., *Vanishing Borders: The New International Order of the 21st Century*, Brookfield, 1998, 247-256.

Newman (D.) & Paasi (A.), *Fences and neighbours in the post-modern world. Boundary narration in political geography*, in: *Progress in Human Geography*, 22, 1998, 2, 186-207.

Wilson (T.N.) & Donnan (H.) (eds.), *Border identities. nation and state at international frontiers*, Cambridge, 1998.

Taylor (P.), *Political geography. World-economy, nation-state and locality*, Harlow, 1996.

Galluser (W.) (ed.), *Political Boundaries and Coexistence*, Bern, 1995.

Macmillan (J.) & Linklater (A.), *Boundaries in question: new directions in international relations*, London, 1995.

Internationale Spectator, 48, 1994, 1, 7-10.

Gottmann (J.), *The significance of territory*, Charlottesville, 1973.

Gottmann (J.), *La politique des Etats et la géographie*, Paris, 1952.

Heruitgave in 2007, met volledige bibliografie van Jean Gottmann door Luca Muscara.

3

Borders in Globalization-Review (BIG-Review), °2019.

Open-source tijdschrift voor academisch én kunstzinnig onderzoek naar grenzen in de 21e eeuw. Het brengt niet alleen wetenschappelijke bijdragen maar ook kunstwerken voort. Grenzen worden immers door het tijdschrift (dat onder leiding staat van politicoloog Emmanuel Brunet-Jailly) beschouwd als uitgangspunt voor de studie van differentiatie en integratie, met bijzondere aandacht voor de studie van de grenzen van globalisering en de verschuiving van ruimtelijk-territoriale naar functionele, a-territoriale grenzen. Het tijdschrift biedt een platform om die verschillende soorten grenzen te bespreken, ook in hun invloed op mentale grenzen, in cyberspace enz.

GRENSBREKERS >< GRENSBEHOUDERS

A bas les murs! Ces enfermements qui font les guerres.

5e editie van het colloquium *Forum Mondial pour la Paix*, Caen, 23-24/9/2022.

Agnew (J.), *A World that knows no Boundaries? The Geopolitics of Globalization and The Myth of a Borderless World*, Belfast, 2003 (CIBR-Working papers in Border Studies - CIBR/WP03-2).

Amilhat-Szary (A.-L.), *Qu'est-ce qu'une frontière aujourd'hui?*, Paris, 2015.

Over de actuele (culturele) strijd tussen 'no borders' en 'grenzen dicht' c.q. instrumentalisering van de grens.

antiAtlas Journal, °2016: <antiAtlas-Journal.net> .

Elektronisch tijdschrift van het Franse collectief van wetenschappers, kunstenaars en experts 'antiAtlas des frontières', in 2011 gesticht aan het IMéRA-Institut d'études avancées d'Aix-Marseille Université. Het wil de veranderingen begrijpen die grenzen en ruimten in de huidige maatschappij doormaken. Cf. <antiatlas.net>. Het collectief organiseerde in Brussel (aan de ULB) in 2016 het colloquium *Coding and Decoding the Borders*.

Bruers (S.), *Open Grenzen? De economie en ethiek van open grenzen*, Gent, 2020.

Econoom Stijn Bruers pleit, aan de hand van economische en ethische analyses van de gevolgen van vrije migratie, voor 'open grenzen', want gunstig voor de economische ontwikkeling wereldwijd (ook in het Westen). Net zoals het vrije internationaal verkeer van goederen en kapitaal zal immers ook het vrijer verkeer van arbeid de efficiëntie van de wereldeconomie verbeteren. Hij wil echter niet grenzen afschaffen: er bestaat een breed spectrum tussen volledig open en volledig gesloten grenzen om het beleid ter zake te kalibreren. En de eventuele 'verliezers' van open grenzen, laaggeschoolde autochtone arbeiders, moeten gecompenseerd worden met een deel van het surplus dat door dit model gecreëerd wordt.

Charkaoui (N.), *Het opengrenzenmanifest*, Berchem, 2020.

El Mouhoud (M.), Les frontières visibles et invisibles des migrations internationales, in *Les frontières*. Themanummer van *Pouvoirs*, 2018/2, 165, 99-112.

Heins (V.M.), *Offene Grenzen für Alle. Eine notwendige Utopie*, Hamburg, 2021.

Onderbouwd pleidooi voor de (volgens de politicoloog voor een democratische samenleving noodzakelijke) open grenzen voor migranten, zonder afbreuk te doen aan de menselijke nood aan grenzen en begrenzing.

Nicolaysen (G.), *Der Nationalstaat klassischer Prägung hat sich überlebt*, in: Die (O.), Lutter (M.), Schwarze (J.) (red.), *Festschrift für Ulrich Everling*, ??????, 1995, xxx-xxx.

Over de overdracht van soevereine rechten als gevolg van decentraliserende, grensoverschrijdende samenwerking.

Khan (L.A.), *The extinction of nation-states. A world without borders*, The Hague-London-Boston, 1996.

Komlosy (A.), *Grenzen: räumliche und soziale Trennlinien im Zeitenlauf*, Wien, 2018.

Over de actuele (culturele) strijd tussen 'no borders' en 'grenzen dicht' c.q.

de instrumentalisering van de grens.

Ohmae (K.I.), *The Borderless World*, New York, 1990.

ANDERE THEMA'S

Baqué (S.), Eloge de la frontière, in *Sud/Nord*, 2002/2, 17.
Over het nut van grenzen bij internationale humanitaire acties.

Christiaens (T.), Stranded on the border of the promised land. Ostend's transit migration problem, in: *The Low Countries*, 21, 2013, xx-xx.
Studie van de herkomst en drijfveren van de migranten die in Oostende op de grens met het Verenigd Koninkrijk botsen.

Coakley (J.) (ed.), *Non-territorial autonomy in divided societies. Comparative perspectives*, London, 2020.

Kolossov (V.), Theoretical limology: postmodern analytical approaches, in: *Diogenes*, 53, 2006, 2, 11-22.

De auteur maakt een synthese van de vier stadia in het grensonderzoek, met nadruk op de postmoderne benaderingswijzen (territoriale identiteit en de centrum/periferie-relatie; geopolitieke factoren inz. de culturele relaties tussen naburige territoria, met nadruk op veiligheid; de perceptie van verscheidenheid en verschillende andere optieken, zoals cross-border netwerken); het project *EUBorderscapes* bestudeert de conceptuele veranderingen van grenzen als gevolg van de postmoderne (sociale, economische en geopolitieke) transformaties van de laatste decennia.

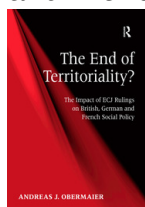
Dullin (S.), Le réveil des frontières intérieures, in *Les frontières*. Themanummer van *Pouvoirs*, 2018/2, 165, 15-26.

Knight (D.B.), *People together, yet apart. Rethinking territory, sovereignty and identities*, in: Demko (G.J.) & Wood (W.D.), *Geopolitical Perspectives on the Twenty-First Century*, Boulder, 1994, 71-86.

Knight (D.B.), Identity and territory: geographical perspectives on nationalism and regionalism, in: *Annals of the Association of American Geographers*, 72, 1982, 4, 514-531.

Lamy (P.), Les nouvelles frontières de l'économie, in *Les frontières*. Themanummer van *Pouvoirs*, 2018/2, 165, 81-87.

Obermaier (A.), *The end of territoriality. The impact of ECJ rulings on British, German and French social policy*, London, 2003.

Rochtus (D.), *Lofzang op de nationale grenzen*, in: *Van Reich tot Republiek. Denken over Duitsland, vroeger en nu*, s.l., 2016, 57-59.

- 1 standaard- en overzichtswerken (inhoudelijke volgorde)
- 2 andere algemene en historische werken (chronologische volgorde)
- 3 detail- of gevalstudies (alfabetische volgorde)